

FREDERIC HITZEL, *L'Empire Ottoman, XVe-XVIIIe siècles*, Editions Les Belles Lettres, Paris, 2001, 319 s.

Fransız türkologlarından Dr. F. Hitzel bu eserinde Osmanlı tarihinin klasik çağı olan 1453'ten 1839'a kadarki dönemi incelemektedir. Bu itibarla Osmanlı devletinin 1302-1453 yılları arasındaki kuruluş dönemine kitabında sadece yedi sayfa ayırmış, 1839'dan 1920'ye kadar uzanan Batılılaşma dönemine ise hiç değinmemiştir. Söz konusu eser iki ana bölümden ibarettir. Birinci anabölümde (s. 21-128) "Osmanlı İmparatorluğu"nun siyasi ve sosyal bünyesiyle iktisadi gelişmesi ele alınmış, ikinci anabölümde de (s. 131-268) "Osmanlı insanı" başlığı altında dini hayat, edebiyat, sanatlar, boş vakitleri kullanma (Les Loisirs) ve özel yaşayış tarzı anlatılmıştır. Görüldüğü gibi, yazarın konuya yaklaşımı alışılmışın dışındadır. Ayrıca "Tarih" altbölümünün sonuna genel kronoloji konmuş (s. 33-46), diğer altbölümler arasına da kronoloji listeleri yerleştirilmiştir. Bunlar "İmparatorluk ve merkezi" altbölümünde İstanbul'da vukubulan başlıca olaylar ve mevcut âbideler (s. 65-68)'e ve "Edebiyat" altbölümünde, ölüm tarihi sırasıyla bazı yazarlar (s. 179-190)'a aittir.

Dr. Hitzel eserinin Giriş'inde Osmanlı devletinin Anadolu kutası ve İstanbul şehrine ağırlık vereceğini, Balkan ve Arap vilayetlerindeki olaylara ancak gerektiği ölçüde temas edeceğini bildirmektedir (s. 9). Yazarın niyeti Osmanlı tarih ve medeniyeti hakkında Fransızlara doğru ve oldukça kapsamlı bilgi vermek olduğu anlaşılıyor. Nitekim Bibliyografya'da hiçbir Türkçe kaynak bulunmamakta, yalnızca Batı dillerinde eserlerle önemli dergi ve ansiklopedi makaleleri zikredilmektedir.

Dr. Hitzel Osmanlı devlet yapısını en yeni bilgiler ışığında ortaya koymuştur. Böylece Osmanlılarda Arazi mülkiyeti, şer'i ve örfi vergiler, iltizam usulü başarılı bir tarzda açıklanmıştır. Osmanlı umarının Batı feodal sisteminden farkı belirtilmiş, Batı'da devletin senyörlere toprak terkettiği, Osmanlılarda ise umarlı sipahilere vergi toplama hakkı tanımakla yetinildiği kaydedilmiştir (s. 103, 115). Yazar Osmanlı toplumunda temel kurumun din olduğu üzerinde durur. Şöyle ki, bu toplumda "Din sadece bir inanç sistemi değil, kimliğin esasıdır" (s. 149). Ona göre, "Osmanlı imparatorluğu bir terkip sonucudur; burada ayrımlar din esası üzerinde kendini belirtir" (s. 195). Çoğu Türkçe konuşan Müslümanların yanında, XV. yüzyıl ikinci yarısından itibaren Rum, Ermeni ve Yahudiler "millet" halinde teşkilatlandırılmış olup dini reislerle kendi milletleri üzerinde bir takım haklar tanınmıştır. Şeyhülislamlık makamı da Kanuni Süleyman saltanatında nüfuz kazanarak bir çeşit "İslam kilisesi" halini almıştır. Bu ise "İslam geleneğinde muadili olmayan bir vakadır" (s. 158).

Osmanlılar kendilerinden önce Anadolu'da hakim olan Selçukluların Araplardan miras aldıkları cami mimarisine damgalarını vurmuşlardır. İlk hükümet merkezleri Bursa'da Ulucami'yi yirmi kubbeli, ikinci merkezleri Edirne'de Eski cami'yi dört kubbeli, son merkezleri İstanbul'da Mimar Sinan yapısı Süleymaniye'yi tek kubbeli olarak inşa etmişlerdir. Türk mimarisini diğer İslam topluluklarından farklı kılan ise ucu sivri, ince yuvarlak minaredir (s. 209). Osmanlılar hattatlık, tezhip, minyatür ve çinçilikte de sanat değeri yüksek eserler vücuda getirmişler, musiki ve raksda başarılı olmuşlardır (s. 214-216).

Tanıttığımız eserin en ilgi çekici bölümü Müslüman Osmanlıların boş vakitlerini kullanmalarına ayrılan kısmıdır (s. 217-244). İstanbul'da yönetici tabaka ile zenginler kışın konaklarında, yazın Boğaziçi yalılarında maiyetlerindeki şairler ve musikişinaslarla eğlenirler, fakir halk kahve-

hanelerde çubuk tütürerek sohbet ederler, tavla oynarlar, meddah ve saz şairlerini dinlerlerdi. Ramazan orta oyunu ve karagöz seyri mutattı. Cuma günleri düzenlenen padişahın selamlık alayı, şehzadelerin sünnet merasimi, donanmanın ilkbaharda İstanbul'dan ayrılış töreni, Esnaf loncalarının Atmeydanı'nda âlet ve edevatlarıyla yürüyüşü de onların eğlencelerindendi. Ayrıca erkekler Okmeydanı'nda ok atışı, cirit ve güreş müsabakalarını takip ederler, kadınlar hamam safası yaparlardı.

Eserin son alt bölümü olan "özel hayat"da yazar önce Osmanlıların meskenlerine dair bilgi verir, sonra aile içi münasebetleri ele alır. Kuzey-batı Anadolu ile Rumeli'de "Osmanlı evi" iki katlı ve ahşaptır; Güney-doğu'da "Arap evi" ise ortası avlulu ve kârgirdir (s. 249-250). Padişahın sarayında ve zenginlerin konaklarında "harem" dairesi bulunur, halkın büyük çoğunluğu tek kadınla evlenirdi. Osmanlı ailesi pedersahi olmakla birlikte, ev içinde annenin sözü geçerdi (s. 253).

Bu son alt bölümde Osmanlı toplumunda eğitim konusu işlenerek, ilk öğretimin "mahalle mektebi"nde, orta ve yüksek öğretimin "medrese"de verildiği anlatılmıştır (s. 261-264). Medreselerin aşağı mertebelerinden mezun olanlar camilerde imam veya hatip olurlar, öğrenimlerini ilerletenler müderrislik ve kadılıklara tayin edilirdi. Devletin eski gücünü kaybettiği XVIII. yüzyılda, ordu ve donanmaya Batı teknik bilgisine sahip subaylar yetiştirmek üzere, İstanbul'da askeri okullar da kurulmuştur (s. 264).

Kitapta metin içine haritalar, resimler ve minyatürler konmuş, sonuna ayrıntılı fihristler eklenmiştir.

Dr. Hitzel, uzun bir çalışma sonucu, Osmanlı Türklerinin devlet kuruculuğu ve medeniyetlerini aydınlatan kalıcı bir eser ortaya koymuştur. Onun terkip kabiliyeti takdire değer. Kitapta bazı yanlışlara da rastlanmaktadır. Örnek olarak şunlar gösterilebilir: s. 20'de haritada Bosna Akdeniz ortasında yer almaktadır; s. 65'te pişmiş topraktan mamul küplerin "teneke" olduğu yazılmıştır. Kanuni'nin 1566'da kuşattığı Macar kalesinin adı Szeged (Szigetvar) olarak verilmiştir (s. 40 ve 286). Halbuki Szeged Tuna'nın doğusunda, Szigetvar ise nehrin batısında iki ayrı şehirdir. Osmanlı devletinin 1639'da İran ile imzaladığı barış antlaşmasının yeri de "Asr-e Chirin" değil (s. 242), Kasr-ı Şirin olacaktır. Bu yanlışların eserin 2. baskısında düzeltilmesini diler, yazarı kutlarız.

ERCÜMENT KURAN